

ԲԱՌԵՐՈՒՆ ՄԻՒՍ ԵՐԵՍԸ (Է.)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՈՒՆԵԱՆ

ՆԵՐԱՄՈՒԹԻՒՆ

Մեր յօդուածաշարքին 7րդ համարով՝ կը ներկայացնենք շատ գործածական բառեր, որոնք անգամ մը եւս ներկայ գրական հայերէնին մէջ հոմանիշ նկատուած են, հակառակ որ իրենց հին հասկացութեան համաձայն, անոնք իրարմէ տարբեր նշանակութիւն ունեցած են:

Լեզուական մարդէն ներս այս վերակառուցողական աշխատանքը ի յայտ կը բերէ նաեւ Մարդուն մտածող կարողութեան նրբութիւնը:

Զինք շրջապատող իրականութիւններուն մէջ՝ Նախամարդուն ամէնէն առաջ փնտռածը ամէն բանի մասին ստույգ ճանաչումն է, իսկ իր ամէնէն աւելի զգուշացածը՝ այդ իրականութեան տարբեր ներկայացող երեւոյթներն են:

Մարդը դատող արարած է: Դատողութիւնը Արարիչը մարդուն տուած է, չարն ու բարին իրարմէ զանազանելու, իրականն ու կեղծը իրարմէ ջոկելու համար: Բայց Մարդուն դատողութիւնը սխալելու կամ խաբուելու վտանգին ենթարկուած է: Մարդու միտքը խաբող առաջին ծուղակներուն մեծագոյնը ո՛չ անտառին, ո՛չ գազանին, ո՛չ այնքան մարդոց փոխադարձ յարաբերութեան մէջ, որքան իրերն ու դէպքերը ճիշդ զանազանելու եւ երեւոյթները ջոկելու իր անկարողութեան մէջ գտած է:

Ա) ՊԱՐԱՊԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մարդուն առաջին յուսախաբութիւնը կը կոչուի պարապութիւն, ակնկալուած բանի տեղ տարբեր իրողութեան մը պատճառած անակնկալը: «Սին, պարապ, դատարկ, ունայն, նանիր, թափուր» բառեր են, որոնք շուարումի մասնած են նախամարդը իրականութիւններուն ճանաչումին ընթացքին: Հետաքրքրականը այն է, թէ այս բառերէն ոչ մէկը, հակառակ անոնց ներկայ իմաստին, իրենց սկզբնական իմաստին մէջ «պարապ» նշանակած է:

ՍԻՆ

Բնիկ հայկական նախալեզուներէն սերած բառ է, հին յունարէն ΚΕΥΟΣ բառին աւրնչուած, որ նմանապէս կը նշանակէ «պարապ»,

սին, փուճ»։ Ըստ բառին զենդական ստուգարանութեան՝ «սին»ը համարուած է «պակասութիւն, թերութիւն»։

«Սին»ը ֆիզիքապէս պարապն է, մէջը փուճն է, որ «անամէջ» բառին ծագման պատճառ եղած է։ «Սին»ը պարապ է որովհետեւ մէջը փուճ է, բարձրահասակ, բայց բունը տկար ծառին նման է։ Սինը երեւոյթին հակառակ՝ ներքին պարապութիւնն է։ Ծառին արտաքին երեւոյթը իր ներքինը չ'արդարացներ։ «Հասկ սին», «սին ընկոյզ, որ ճղով եւ կեճեպով արտաքոյ զարդարեալ երեւի եւ մէջն փուճ է»։ «Սին»ը ֆիզիքական սուտ մըն է։

Նոյն նշանակութիւնը կը թելադրէ «սին» բառին երկրորդ ձեւը, որ «սսին» է եւ որ կը նշանակէ «վտիտ, ազազուն», տկարութիւն մը, որ ուժի պակասէն կամ մէջի պարապութենէն յառաջ կու գայ։

«Սին» բառէն կազմուած է նաեւ «անտտի» բառը, որ իր իմաստին հետ հաւատարիմ մնալով կազմած է «անտտիապաշտ» նոր բառը, որ կը նշանակէ ներսէն փուճ եւ արտաքինէն մեծ երեւցող արժէքներու հաւատք։

Բնութեան կարգէն անցնելով մարդուն կեանքին, ըսուած է մարդուն մասին ինչ որ ըսուած էր բոյսերուն մասին. «անապարծ» կամ «անավաստակ»։

ՊԱՐԱՊ

Սանսկրիտ ծագումով բառ, որ դատարկ կը նշանակէ։ Բայց «պարապ»ի դատարկութիւնը ո՛չ թէ «սին»ի պէս նիւթական ներքին փտութիւնն է, այլ կեանքին զբաղումէ դատարկութիւն է։ Մարդը իր իսկական կեանքը պատկերացուցած է լեցուն, գրաւուած աշխատանքով, գործունէութիւններով, արհեստով, որոնց միջոցով մարդ իր կեանքը կը զբաղեցնէ, ըլլա՛յ իբր այր, ըլլա՛յ իբր կին, իբր երիտասարդ, իբր տարեց, գինուոր, գործաւոր եւլն։ Կեանքին ժամանակը մարդը պատկերացուցած է իբր միայն գործօն ժամանակ, կարծէք կեանքը միայն մարդուն զբաղումներուն յատուկ ըլլար։

Երբ կեանքը դադրի իր զբաղումներով գրաւուած ըլլալէ, երբ գործ, աշխատանք ու պարտականութիւն վերջ գտնեն, ժամանակն ալ կը դադրի լեցուն ըլլալէ, այն ատեն կը ստեղծուի Գրաբարին ըմբռնած «պարապութիւն»ը։ Այդ ինչ որ կ'ընենք գործէն ու աշխատանքէն դուրս, կը նկատուի «պարապումի» ժամեր։ Այսպէս է, որ «պարապ»ը կ'առնէ արձակուրդի իմաստ։

«Պարապորդ» կը նշանակէ առանց գործի ազատ վիճակը, բայց ո՛չ թէ անգործութեան վիճակ։ «Պարապ»ը պարապ չէ, պարապը ժամանցի բաներով գրաւուած ժամանակն է։ Ըստ աւետարանին, սատանան երբ կը վերադառնայ այն հոգիին մէջ, որմէ դուրս դրուած

էր, Գրաբարը այդ հոգին կը կոչէ «պարապորդ», այսինքն՝ առանց զբաղումի, անգործ:

Եկեղեցական իմաստով, «պարապ օր» հոգեւոր մարզէն ներս կը նշանակէ ոչ-տօնական օր, տօները նկատելով եկեղեցական ժամանակացոյցը լեցնող յատուկ զբաղում: Միայն եկեղեցապէս «պարապ» օրերուն հարսանիք ու պսակ կրնան տեղի ունենալ:

Յետագային է, որ «պարապ» բառին իմաստը փոխուելով անցաւ ներկայ ֆիզիքական պարապի իմաստին (պարապ շիշ, պարապ գլուխ):

ԴԱՏԱՐԿ

Բառին արմատը ստուգելի կը մնայ: Բանասէրները «դատարկ» բառը ընդհանրապէս բարդբառ կը նկատեն:

«Դատարկ» կը նշանակէ անպտուղ, անպէտ: Նիւթապաշտ բառ է եւ մարդը կ'արժէտրէ ըստ իր արտադրածին: «Դատարկ»ը բացակաութիւնն է օգտակար բանի մը: Ինչ որ դրական արդիւնք չի տար, դատարկ կը նկատուի. «Դատարկ» տարի է այն տարին, որ բերք չ'ունենար: «Ջամենայն գերկիրն դատարկ թողուլ, ոչ սերմանել եւ ոչ վարել»:

«Դատարկապորտ» կը նշանակէ ապարդիւն պտրտող, անօգտակար մարդ: «Դատարկաբան», ապարդիւն խօսողն է: «Դատարկաձեռն»ը ձեռնուճան անձն է: Ձեռքը պատկերացուած է իբր արդիւնագործութեան միջոցը: Նախամարդուն համար, նոյնիսկ աստուածները երբ «դատարկ» են, անպէտ կը նկատուին. «Դատարկք աստուածք ու՞մ պիտոյ իցեն» («դատարկ» աստուածները որու՞ն օգտակար են):

«Դատարկութեան» հակառակը արդիւնաշատութիւնն է:

ՈՒՆԱՅՆ

Հայկական նախալեզուներէն սերած բառ, կազմուած՝ «ուն+այն» ձեւով (ինչպէս «մի+այն» բառը), բարդբառ մը, որուն «ուն» արմատը ունենալ կը նշանակէ, իսկ «այն» յետադաս մասնիկը ժխտական է: Ուստի «ունայն» կը նշանակէ ունեցածէ զուրկ, չունեցող: «Ունայն»ը կազմուած է չունեւորի ժխտական իմաստով:

«Ունայն»ը իր ունենալիքէն զուրկ ըլլալն է, կարօտութեան, անբաւարարութեան իմաստով: պակտող վայելք, պակտող փառք, պակտող երջանկութիւն: Պակտող բանին թողած պարապութիւնը «ունայնութիւն» կը կոչուի: Սողոմոն իմաստունի պէս ամէն ինչ վայելած անձ մը՝ երբ դադրեցաւ աշխարհը վայելելէ, իրեն այլեւս գոհացում չտուող աշխարհը հռչակեց «ունայնութիւն ունայնութեանց»:

Ունայնութիւնը՝ մարդուն իղձերուն, գուցէ եւ իր կարողութեան ու իրաւունքին բաղդատած, չունեւորութեան վիճակ է: «Զմեծամեծս արձակեաց ունայնս» կը նշանակէ հարուստները կամ ունեւորները իրենց ունեցածէն գրկեց, ձեռնունայն դրկեց: «Յարգար վաստակոց ունայն» էր կը նշանակէ իր սեփական արդար վաստակէն զրկուած-պարպուած էր:

Քրիստոս մարդանալով ինքզինք «ունայնացուց», ինքզինք աստուածալինէն զրկեց, կարօտաւոր դարձուց:

Զյագեցնողի, չլիացնողի իր նախորդ իմաստէն, ունայնութիւն բառը ապա անցաւ երկրորդ իմաստի մը, որ ամէն տեսակ պարապութեան արտայայտութիւնն է, յուսախարութիւն է. յուսախար ընող խօսքը կոչուեցաւ «ունայնարան», յուսախարութիւն պատճառող հաւատքը «ունայնահաւատ», եւ նոյն նշանակութեամբ «ունայնամիտ, ունայնաձեռն կամ ձեռնունայն»: «Գուրն ունայն էր եւ ջուր ոչ գոյր ի նմա» (զուբը, որ ջուր պէտք է ունենար, ջուր չունէր): «Լի չոգայ եւ ունայն դարձոց զիս Տէր» (լեցուն գացի եւ պարապ դարձայ):

«Ունայն» բառէն կազմուած է «ընդունայն» մակբայը, որ կը նշանակէ զուր տեղ, ի նանիր, ուր ափսոսանքի շեշտ մը կայ:

ՆԱՆԻՐ

Արմատը անյայտ է: «Նանիր» կը նշանակէ զուր, անարժէք, ճղճիմ: Նմանութիւն ունի լատիներէն *inanis* բառին հետ, որ նոյնիմաստ ալ է:

Կ'ըսուի, թէ «նանիր» վաղանցիկ բոյսի մը անունն եղած է, որ առտու կը ցանուի, կէսօրին կը բուսնի, ճաշի կը գործածուի, իսկ իրիկունը կը ցամքի՝ պատկեր ծառայելով վաղանցուկ կեանքին եւ իրերուն: «Նանիր»ը տեւողութեամբ կարճն է, ուստի եւ արժէքով անարժէք է: «Նանիր»ը տեւողութիւն չունի, ուստի եւ կշիռք չունի:

Նոյն բառէն կազմուած են «նանրանայ» (ճղճիմ դառնալ), «նանրութիւն» (սնտոյի բաներ), «նանրալեզու» (ոչինչ բաներ խօսող), «նանրախորհուրդ», «նանրափառութիւն» (սնափառութիւն), ինչպէս նաեւ «ի նանիր» մակբայը, որ կը նշանակէ ի զուր, անիրաւ կերպով: «Իշխանք հալածեցին զիս ի նանիր» (իշխանները ոչինչ բանի համար զիս հալածեցին):

ԹԱՓՈՒՐ

Կը թուի թէ «թափուր»ին արմատն է «թափ» զենդական բառը, որ իմաստի իր բազմապիսի կիրառութեան մէջ, կազմած է նաեւ «թափեր» բայը, որ գրաբարով կը նշանակէ ըլլա՛յ ճնշումի տակ պահել (ընդէ՞ր թափես զ՛ոգիս մեր), ըլլա՛յ յանձնուիլ (զինաթափ, գե-

ընթացի), ըլլա՛լ նաեւ դուրս թափել: Դուրս թափելու, պարպելու իմաստէն յառաջ եկած են «թափան» (սրբան) եւ «թափուր» (մարդերէ պարպուած, մարդաթափ եղած) բառերը:

«Թափ» բառը նշանակած է նաեւ յատակ, խորք, տակը: Ուստի անիկա՛ թափուր կոչուած է, որուն յատակը երեւցած է, ինչպէս թափուր աթոռի մը յատակը կամ աւազանի մը խորը, երբ ջուրերը պարպենք:

«Թափուր»ը պարապուեթիւն չէ, այլ պարպուած բանի մը թողած բացն է, որ պէտք է կրկին լեցնել: «Թափուր» կը դառնայ ամէն ինչ որ իր պարունակութիւնը կը կորսնցնէ, ինչպէս թափուր զահ մը կամ թափուր գերեզման մը:

«Թափուր-թափեալ ի լիութենէ»:

Բ) ՍՈՒՏԻՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԵՐԵՄՆԵՐԸ

«Պարապը, դատարկը, ունայնը, ճղճիմը» եւլն. ֆիզիքական կամ բնական երեւոյթներ են: Բնութեան ստեղծած թերիներն են: Այժմ կ'անցնինք մարդու հոգիին կամ սրտին խաբէութեան հայող կարգ մը բառերու, ինչպէս «աուտ, խաբբայ, կեղծ, խարդախ, շողոքորթ, նենգ, մոլար», որոնք իրականութեան եւ երեւոյթին միջեւ գոյուեթիւն ունեցող անհարազատութեան հայող իմաստներ ունին:

ՍՈՒՏ

Բնիկ հայկական նախալեզուներէն սերած բառ, որ յունական ՓՏԵՍԾՕՏ բառին պէս «կեղծ, անճիշդ» կը նշանակէ:

«Սուտ»ը ըստ սանսկրիտ արմատին՝ իրականութենէ դատարկ, սին, պարապ նշանակութիւն ունի: Սուտը այն եղած է ինչ որ ստուերն է իր իրականութեան նկատմամբ: Այս պատճառով բանասէրներ ալ կան, որոնք «սուտ»ին արմատը «ստուեր»ին մօտեցուցած են՝ «սուտ»ը ստուերին պէս ոչ իրական ըլլալով:

Նախամարդը բան մը առաջին անգամ «սուտ» կոչելով ի՞նչ իրականութիւն ուզած է մատնանշել: Առաջին «սուտ»ը բնութեան կողմէ գործուած է, կը կարծենք: Առաջին սուտ խօսողը այս պարագային, եղած է օրինակի համար, ընկոյզ մը, որ հակառակ իր արտաքին դալար տեսքին՝ զայն կեղուող մարդուն ձեռքերուն մէջ փտած կամ պարապ ելած ըլլայ: - Սու՛տ, բացազանչած է ան:

«Սուտ»ը տեսակ տեսակ մարգերու մէջ կը գործադրուի. ֆիզիքական, մտաւոր, հոգեկան: Խօսք մը «սուտ» է, փտած ընկոյզին պէս, երբ դատարկ է խօսքին արտայայտած բովանդակութենէն, բառին պարունակութենէն: Բովանդակութիւնը չի համապատասխաներ արտաքինին՝ խօսքի աշխարհէն ներս: «Ստաբան»ը այն է, որ կը խօսի

բան մը եւ կը նշանակէ ուրիշ բան: Կեանք մը «սուտ» է երբ զգացումներն ու համոզումները չեն համապատասխաներ ցուցաբերուած վարքին: «Սուտ է վաստակ քո» կը նշանակէ չեղեալ է, չգոյ է աշխատանքը: «Սուտ յոյսեր» կը նշանակէ սին, դատարկ յոյսեր:

«Սուտ»ը ճիշդին դատարկութիւնը կամ բացակայութիւնն է մարդուն մտքին, խօսքին, գործին մէջ: Սուտը իրականութեան մը մէջ սինն է, սնտոին է, փուճն է:

«Սուտ առնել» կը նշանակէ դէպքի մը կամ խօսքի մը դատարկութիւնը երեւան բերել, բուն իրականութիւնը յայտնելով:

ԽԱՐԵՐԱՅ

Արմատն է «խաբ», որուն ծագումը կը թուի արաբական կամ պարսկական ըլլալ:

«Խաբ»ը հանգուցաւոր արարք մըն է եւ այդ արարքին նպատակն է մարդը գինք խաբողին ձեռքը ձգել, խաբողին զոհը դարձնել:

«Խաբ»ը կը խաղայ մարդուն խելքին հետ, «խաբ»ը մարդուն միտքը ծուղակի ձգող արարք է: «Խաբ»ին մարդը աչքէն աւելի միտքն է, մտքի խաբկանքն է: «Խաբ»ին զոհը միտքն է: «Խաբ»ը սուտ իրականութիւն է, զայն կը գործեն մարդը միտքով խաբելու համար: «Խաբ»ը ստուգաբանօրէն դժուարալոյծ կնճիռի կերպարանքին տակ կը ներկայանայ խաբուող մարդուն, խաբը «կնճիռ իմն դժուարալոյծ է» ըսուած է հիներուն կողմէ:

Նոյն իմաստով «անխաբ բերդ» բառը նշանակած է «անատիկ, ամուր», բերդ մը, որ թշնամիին խաբէութեան զոհ չեղած, անոր ծուղակը կամ ձեռքը չ'իջնար:

«Խաբ»ը նախամարդուն մօտ՝ մարդէ մարդ մղուող պայքարին մաս կազմած է: «Խաբել»ը նենգ նախաձեռնութիւն կ'ենթադրէ, «խաբուիլ»ը անոր զոհը դառնալ է, խաղի գալն է: «Ընդ խաբս» կը նշանակէ սխալելով, խաղի գալով:

«Խաբ գործել» նշանակած է խելքին առջեւ ծուղակ լարել: Նոյն արմատէն են խաբէութիւն, խաբկանք, խաբուսիկ (խաբելու հակամէտ), խաբեբայ (խաղի բերող, պատրող, իմաստակ), խաբեպատիր (երկու հոմանիշ արմատներ իրարու միացած), խաբուհի (խաբող կին):

ԿԵՂԾ

«Կեղծ»ը կը տարբերի «խաբ»էն անով որ, մինչ երկրորդը մըտքին ուղղուած ծուղակն է, «Կեղծ»ը ա՛չքը իբր թիրախ առնող խա-

բէութիւն է, սուտ կերպարանք է, սխալ ձեւացում է: Կեղծ դրամը նախ եւ առաջ աչքին ուշադրութիւնը կը խարէ:

Բառին ծագումը բանասէրներու կողմէ հայկական զանազան բառերու վերագրուած է, ինչպէս՝ «եղծ, գեղծ, խեղծ, կեղ, կարծր», եւ արարական կամ պարսկական «ղէլը» (խարէութիւն) արմատին:

«Կեղծ» բառը նախապէս նշանակած է «ձեւ», եւ այս նշանակութեամբ՝ «տկեղծ» բառ մը անցեալին գոյութիւն ունեցած է, որ նշանակած է տձեւ, ոչ գեղեցիկ, անվայելուչ:

«Կեղծ»ը նախամարդուն համար ձեւային արտայայտութիւն եղած է եւ նոյնացած է գեղադիտական նշանակութեան հետ: Մարդը սիրած է բնութեան համաչափութիւնները, ուզած է անոր հարազատ գեղեցկութեան նմանիլ եւ զայն իրեն գեղադիտական օրինաչափ առնել:

Նախամարդը «Կեղծ»ը գտած է ոչ միայն ֆիզիքականին կամ մարմնականին մէջ, այլ նաեւ մարդուն բարոյական արարքներէն ներս: Մարդու մարմնի արտաքին ֆիզիքական տձեւութեան զաղափարին հետ զուգորդուած է նաեւ նկարագրի բարոյական տձեւութիւնը, կեղծի հոգեւոր իմաստը: «Կեղծ» արմատին բարոյական աշխարհէն ներս ծնած են «կեղծիք, կեղծաւոր» արտայայտութիւնները: «Կեղծաւորութիւն»ը բարքերու կեղծիքն է, ներքինը ծածկող արտաքին սուտ գործելակերպն է:

«Կեղծ»ն ու «կեղծիք»ը պատկերացուած են արտաքին ձեւերու գեղծումին տակ, որոնք կրնան ներկայանալ հագուստի, դիմակի, շարժումների կերպարանքին ներքեւ:

«Կեղծ ի կեղծս» գրաբարով կը նշանակէ վարմունք մը, որ զանազան կերպարանքներով կը ներկայանայ, ուրիշը շահագործելու համար:

ԽԱՐԴԱԽ

Բառին արմատը կը թուի «խարդ» բառէն կազմուած ըլլալ, որմէ եկած ըլլալ նաեւ «կախարդ» բառը: Սակայն ըստ ուրիշներուն, բառը լուսարէնով նշանակած է պարսկական բանակին մէջ ծառայող յատուկ տարազով եւ հաւանաբար ծպտուած զինուորը:

«Պարդախ»ը իր խաբեբայութեամբ իր զոհին անպայման վնաս հասցնել կ'ուզէ: Բայց խարդախին գործածած միջոցները աւելի զարգացած են քան թէ կեղծարարինը: Կեղծարարը կը ջանայ արտաքնապէս բնական մնալ ու խաբել, իսկ խարդախը իր նպատակին հասնելու համար արտաքին ծպտումներ կը գործածէ: Ան իր միջոցներուն մէջ լանդուզն է: Պարդախը կոչուած է «բազմախար»: «Պար-

դախ»ը դերասանի ծպտումներ ունի. «խարդախ արուեստիւք ստուերացուցեալ»:

Խարդախը պարզ կերպարանք չունի, այլ խառնակ ներկայութիւն, սուտն ու ճիշդը իր մէջ միացուցած, «բազմախար» է: Այս պատճառով՝ մարդիկ ամէն ինչի անխարդախը փնտռած են. «Անխարդախ կաթին փափաքիցէք»:

Դրախտին մէջ Եւան խարդօ օձը խարդախ կոչուած է. «խարդախեաց օձն զԵւա»:

ՇՈՂՈՔՈՐԹ

Շողոքորթը քծնող կեղծաւորն է, որ անձ մը կը խաբէ իր իսկ չհաւատացած գովեստներով: Շողոքորթին մէջ արտաքին ձեւերէն աւելի, լեզու՛ն է գործօն անդամը:

Այս բառին ստուգաբանութիւնը մեզ կը դրկէ ուսումնասիրելու «շողոմ, շողոք, ողոք» ածականները, բոլորն ալ լեզուական հնարամտութեան հայող բառեր:

«Շողոմ, շողոմել»: Շողոմը ինքզինք համակրելի կը ներկայացնէ, հաճելի խօսքեր ըսելով: Շողոմելը միշտ չար նպատակ չունի, կրնայ նաեւ սիրոյ արուեստին եւ զրոյցին մաս կազմել, մինչդեռ շողոքորթը, որ շողոմին հետ նոյն արտաքին կերպարանքն ու լեզուն կրնայ ունենայ, կեղծաւոր մըն է, որուն գովասանքին նպատակը չարաչափութիւնն է:

«Ողոք, ողոքել»: Բնիկ հայ բառ է հնդեւրոպական նախալեզուներուն առընչուած եւ լատինական loqui (խօսիլ) բայը լիշեցնող: «Ողոքող»ը իր քաղցր եւ համոզիչ լեզուով խնդրանք մը ներկայացնողն է, ան յաճախ իրմէ բարձր անձ մը սիրաշահելու կը ձգտի, մինչդեռ շողոքորթը իր գոհին հանդէպ յարգանք չունի, այլ միայն կեղծիք, գուցէ եւ արհամարհանք:

ՆԵՆԳ

«Նենգ»ը խաբելը չէ, այլ խաբելու ծառայող միջոցն է, հնարքն է, որ յաճախ հիմնուած է խորամանկութեան վրայ: Այդ հնարքը կրնայ ըլլալ դաւ մը, նոյնիսկ դաւաճանութիւն, որմէ «տիրանենգ» բառը:

Բառին ծագումը ըստ ոմանց պարսկական «նանկ»ն է, որ կը նշանակէ նախատինք, ամօթ: Իսկ ըստ ուրիշներուն, ծագումը հայերէն «հենգն» բառն է, որ ծաղրանք կը նշանակէ: Նենգը յարգանք չունի, այլ հեզնանք՝ իր գոհին հանդէպ:

«Նենգ» բառը ծաղրանքի կամ նախատինքի իր սկզբնական իմաստէն, լեղաշրջուած է դէպի նենգութիւն: Ան միայն դիտաւորու-

թիւն չէ, այլ նաեւ գործ: Անոր արդիւնքը կրնայ պարզ խաբէութեանէն մինչեւ դաւաճանութիւն գորել, պարզ խրատէն մինչեւ ոճրագործութիւն: Գրաբարով կ'ըսեն «նենգ գործել», ծուղակ լարելու իմաստով, որմէ «նենգագործութիւն» բառը:

«Նենգ»ին գործողութեան մարզը բազմակողմանի է, ան կը գործէ մարդկային բոլոր մարզերէն ներս. սէր, բարեկամութիւն, վաճառականութիւն, համաձայնագիր, կրօն, ամէն ինչ իբր ասպարէզ կը ծառայէ նենգին՝ իր գործը կատարելու:

Մ Ո Ւ Ա Ր

Բնիկ հայ բառ, հնդեւրոպական անգործածական «մոլ» արմատէն, որմէ կը ծնին զանազան իմաստներով բառեր:

Բառը առնուած է բնութեան աշխարհէն: «Մոլ»ին նախնական ծագումը կրնայ զետեղուիլ որպէս ծառի բունին վրայ բուսած աւելորդ թփիկ, բունէն շեղած ու յորդած ուժ: «Մոլ»ը կ'արտայայտէ պոռթկումին պատճառած շեղում, զեղում, յորդիլը, ճամբէ դուրս ելլելը: «Մոլ»ը յորդող ուժին արդիւնքն է, որմէ «տրկրամոլ, գինեմոլ, փառամոլ, իգամոլ, մոլեռանդ» բառերը, որոնք բոլորը չափազանցութեան կը տանին:

Նոյն «մոլ» արմատէն է նաեւ «մոլի» բառը, որմէ յառաջ կու գան «մոլութիւն, մոլեգին» բառերը: Որմէ նաեւ «մոլիլ»=խեթենայլ, ցնորիլ բայերը:

«Մոլ»ը նաեւ «մոլուցք» կը պատճառէ: «Մոլուցք» պատճառող բոյսեր կան, որոնք «մոլաբոյս, մոլխինդ» կոչուած են:

«Մոլ» արմատը «որ» մասնիկով ծագում կու տայ «մոյար» բառին, որ ուղիղ ճամբէն շեղած կամ շեղող կը նշանակէ, ինչպէս «մոլար վարդապետութիւն» մը կը շեղի հարազատ վարդապետութենէն:

«Մոլ» արմատը «ար» մասնիկով յառաջ կը բերէ «մոլոր» բառը, որմէ ոլոր մոլոր ճամբաներով ասոյթը, որմէ նաեւ «մոլորակ» կամ «մտամոլոր» բառերը, յորդումներ որոնք ճամբաներուն վրայ շեղումի կը հասցնեն:

«Մոլի» նշանակած է նաեւ կախարդ, մոլեցնող, հարցուկ:

Գ) «ՄՏՈԹԳ»ԻՆ ԶԱՓԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Դատարկի, սինի, նենգի եւ խաբերայի գաղափարներէն ետք, նախամարդը իր մտքի զգուշացումը կեդրոնացուցած է նաեւ երրորդ մտածողական տարածքի մը վրայ, որն է սխալին, ճշմարիտին, ստոյգին, իրաւին գաղափարը: Սխալն ու ճիշդը նախամարդուն համար մտքի հաւասարակշռութեան հարց է: Ամէն բանի մէջ «ստոյ-

գ>ին որոնումը նախամարդուն ճանաչողական փիլիսոփայութեան ինչպէս նաեւ ամէն գիտութեան հիմնաքարն է:

ՍԽԱԼ

Բնիկ հայ Հնդեւրոպական լեզուներուն ընտանիքէն բառ, որուն առընչուած նոյնահունչ սանսկրիտ արմատը կը նշանակէ «եւերալ», ո՛չ թէ արբեցութենէ, այլ ոտքի սայթաքումէ:

«Մխալ»ը իր ծագումնային իմաստով եւ նախքան իր բարոյական սխալանքի նշանակութեան հասնիլը յետագային, Ֆիզիքական վրէպ մը եղած է: «Մխալ»ին աղբիւրը Ֆիզիքական սայթաքում մըն է, սխալ քայլ մը, սահիլ մը, որ արձագանգն է սանսկրիտ արմատին «եւերալ» իմաստին: «Մխալեցի ոտն նորա»:

«Մխալիլ» բալը անհաւասար քայլեր առնել է: «Կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ, սխալէ»:

Բառին իմաստը շեղած է դէպի արբեցութիւն: Նոյն իմաստէն կազմուած է «սխալակ» բառը, որ «հարբած, գինով» կը նշանակէ: Նախամարդը սխալանքը տեսակ մը գինովութեան կամ գիտակցութեան կորուստին վերագրած է:

«Մխալ» բառը իր Ֆիզիքական կամ արբեցողական սայթաքումի նշանակութենէն անցած է մտային կամ բարոյական սխալանքի ներկայ իմաստին:

ՍՏՈՅԳ

Բառին ծագումը կրնայ բնիկ հայկական ըլլալ, կամ ընդհակառակն՝ յառաջ եկած ըլլալ արաբերէն «սիտք» բառէն, որ «արդար, վատահելի» կը նշանակէ:

Սակայն «ստոյգ»ը ըստ իր սումերական ծագումին, «ուղիղ»ն է, իսկ ըստ յունականին՝ «ճիշդ»ն է: Ստոյգը այն է, ինչպէս որ պէտք է ըլլալ, առանց յաւելումի, առանց զօղումի, առանց պակասումի: «Ստոյգ»ը իսկականն է, բնականն է. անսուտ, հարազատ, Աստուծոյ պէս:

«Ստոյգ գիտեմ»=գիտեմ ինչպէս որ բան մը ինքնին է: «Ստուգաբան եմ»=այսինքն կը խօսիմ այն ինչ որ ստոյգ է: «Ստոյգ դատաւորք», «ստուգագիր, ստուգապատում», այսինքն՝ իրականութեան եւ խօսքին միջեւ նոյնութիւն ունին:

«Ստուգել» կը նշանակէ ստոյգ պատահածը որոնել, ճշդել:

ՃԻՇԴ

Ըստ Հնդեւրոպական հին լեզուներուն, ինչպէս նաեւ սանսկրիտ եւ զենդական ստուգաբանութեան համաձայն, «ճիշդ» նշանակած է

բան մը տայլ կամ առնելի առաջ զայն «քննել»: Պարսկական «ճըղ» արմատը նմանապէս «քննութեան» իմաստը կը թելադրէ:

Ոմանք նմանութիւն կը գտնեն «ճիշդ»ին եւ լատիներէն justus (արդար) բառին հետ, եւ այդ լոյսին տակ՝ «ճիշդ»ին կու տան արդարի, ստուգուած բանի նշանակութիւն:

Նախամարդը բան մը «ճիշդ» կոչած է, զայն ստուգումէ անցընելի ետք, ճշդելի ետք: Նախամարդը բանի մը ճշդութիւնը հաստատելի առաջ՝ զայն նախ քննած է: Ի բնէ ճշմարիտը կրնայ գոյ ըլլալ, բայց ի բնէ ճիշդը չկայ, ճիշդը միտքի որոնում եւ ստուգում կը պահանջէ:

«ճիշդ»ի իմաստէն յառաջ եկած են «ճշդավաճառ» կամ «ճշդապահանջ» բառերը, նաեւ «ճշգրիտ» բառը, որ իրերու նմանութեան աստիճանը ստուգին կը մերձեցնէ. «ճշգրիտ գիտել», որմէ «ճշգրտապատում» բառը:

«ճիշդ» արմատէն յառաջ եկած «ճշդել» բայը անգամ մը եւս, իր գոյականին իմաստէն տարբեր իմաստի յաւելում արձանագրած է:

«ճշդել» գրաբարի մէջ նշանակած է ժխտութեամբ չափել. «Որ ճշդէ զցորեանն հրապարականէ՞ծ լիցի», շուկայի վրայ ով որ «ճիշդ» չափով չափէ, անիծուած պիտի ըլլայ: «ճշդութիւն»ը այս պարագային միայն ուղիղութիւն չէ, այլ նաեւ ժխտութիւն նկատուած է:

«ճիշդ»ը ժխտութեան համող խնայողութիւն ալ է: Մի՛ խնայելով տացուք եւ մի՛ ճշդելով:

ՃՇՄԱՐԻՏ

«ճշմարիտ» բառին ստուգաբանութիւնը վիճաբանուած է ներկայիս: Կարծող կայ, թէ «ճշմարիտ»ին արմատը «ճիշդ»ն է: Իսկ ըստ ուրիշներու, «ճշմարիտ»ը երկու բառերէ կազմուած է. «ճիշդ+մար» (ճիշդ+չափ) ձեւէն: Իսկ ըստ իր գենդական արմատին «ճշմարիտ» բառը կը նշանակէ «ականատես»:

Բոլոր պարագաներուն, «ճշմարիտ»ն այն հաստատումն է, որ աչքին կողմէ ստուգուած չափերով կը ներկայանայ: «ճշմարիտ»ը այն է, որ աչքին անսխալ վկայութիւնն ունի իրեն ի նպաստ:

Երբ «ճշմարիտ»ի մասին կը խօսինք, զայն կը հասկնանք բարոյական իմաստով, բայց ան նաեւ ֆիզիքական նշանակութիւն ունի իր ծագումին մէջ: Ֆիզիքական ճշմարիտին դէմ է ծպտումը, իսկ բարոյական ճշմարիտին դէմ է կեղծիքը, սուտը, խաբէութիւնը: Ճշմարիտին հակառակը «կեղծ»ն է:

Բարոյական «ճշմարիտ»ը նախապէս բաղդատուած ու ճիշդ չափերուն վերածուած իրականութիւնն է: Այս պատճառով մարդիկ ճշմարտութիւնը մերկ պատկերացուցած են, այնպէս ինչպէս որ է,

առանց որ զինք դիտող աչքէն, հագուստի կամ ուրիշ ծածկոցի տակ բան վրիպի:

Աստուած ճշմարիտ կը կոչուի, որովհետեւ չկայ բան մը որ յաջո-ղի անոր էութիւնը այլափոխել կամ սքողել, ոչինչ կրնայ խաթարել Անոր ամբողջականութիւնը, անոր էաբանական հարազատու-թիւնը:

ԻՐԱԻ

«Իրաւ»ը քերականօրէն «իր» բառին գործիական հոլովն է: Իր=իրաւ:

«Իր»ը անշունչ արարածն է: «Իր»ը բնութեան մէջ կը զանա-զանէ կենդանին անկենդանէն: Կենդանին «իր» չի կոչուիր:

«Իր»ը յառաջ կու գայ հայ նախալեզուներուն յատուկ եղող «ի» դերանունային արմատէն: «ի» կը նշանակէ «բան, գոր», որմէ՝ «ան+ի» բառը, որ անցեալին նշանակած է «ոչ գոր»:

«ի» բնիկ հայ բառ է, ծագած հին հայկական «քի» հարցականէն: «ի» հոլովուելով կ'առնէ հետեւեալ ձևերը. «իմ» (տրական), «իւ» (գործիական) եւ կը դառնայ «իր», «ինչ»:

«Իրաւ»ը մակբայ է, ան կը նշանակէ «արդեամբ, գործով, հա-ւաստիաւ»: «Իրաւամբ» բառը կազմուած է զուգ գործիականով: «Ի-րաւ»ը իր բնական իմաստէն անդին երթալով, կը նշանակէ արդար, իսկ «անիրաւ»ը՝ անարդար: «Արժան եւ իրաւ»:

«Իրաւ» գործիական ձևը ապա դարձած է գոյական: «Իրաւ» գո-յականէն կազմուած են «իրաւագէտ» (արդար բանի գիտակ), «իրա-ւախոհ» (ուղիղին համեմատ մտածող), «իրաւախօս» (ճիշդը խօսող), «իրաւունք» (իրաւի հիման վրայ առնելիք, պահանջք, սեփականու-թիւն), որոնց իմաստային արմատը «իրաւացի» ըլլալն է:

Կայ նաեւ հազուագիւտ հին բայ մը եւս, «իրաւորել» բայը, որ կը նշանակէ բան մը իրական դարձնել, գործածութեան ենթարկել:

Դ) ԶԱՏՈՐՈՇՈՒՄԻ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐԸ

Մարդուն բանականութեան հիմնական նուաճումներէն է գիտ-նալ զանազանել ճիշդը անճիշդէն, դատարկը լեցունէն, ստուգը անս-տուգէն, սուտը ճշմարիտէն:

Իր իմացական կարողութիւններուն նուաճումը շարունակելով, մարդը փնտռած է հասկնալ նաեւ իրերու տարբերութիւններուն արմատները, անոնց գոյութիւնը բնորոշող եւ իր ես-ին սահմաննե-րը:

Առարկայ մը ինչո՞վ է զատ, ինչո՞վ է որոշ, ինչո՞վ է ուրոյն, եւ ինչ:

ՉԱՏ

Իսկական բառն է «հատ», որ «զ» նախդիրով կազմած է «զատ» (զհատ) բառը, որմէ ծագած են «զատանել, զատել, զատուցանել» բառերը:

«Հատ» բառին արմատը կրնայ ըլլալ արաբական «քաթ»ը (կտրել), լատինական cado (կտրել) եւ կամ սանսկրիտ նոյնիմաստ արմատ մը:

«Հատ» արմատը հայ բառակազմութեան մէջ բազմաթիւ նշանակութիւններ ունեցած է: «Հատ» բառը, որմէ ծագում կ'առնէ «զատ» բառը, հատուածի իմաստ ունի, «հատ»ը կտոր է, ինչպէս հատորը գիրքերուն շարքին մէկ կտորն է: Ամէն «զատ»՝ ամբողջութիւն մը կ'ենթադրէ, որմէ ան կ'անջատուի «հատուելով», կտրուելով եւ ուրոյն ու անկախ գոյութիւն դառնալով:

«Չատ»ը անջատուելէ ետք իր մէջ կը շարունակէ պահպանել զանգուածին նոյն յատկութիւնները, որմէ անջատուեցաւ: Իր ընտանիքէն զատ ապրող անձ մը, թէեւ զատ կ'ապրի, սակայն ընտանիքին անունը եւ յատկանիշերը իր մէջ կը կրէ:

«Չատանել»ը զատելու գործողութիւնն է, ան կը նշանակէ զանազանել եւ անջատել: «Չատանել» կը պահանջէ նաեւ ընտրել: Մէկու մը կողմէ զատուածը նախապէս ընտրուած մըն է: «Չատել ի մէջ սրբոց եւ պղծոց»:

ՈՐՈՇ, ՈՐԻՇ, ՈՒՐԻՇ

«Որոշ» բառին արմատը ըստ ոմանց յունական օրօշն է, որ սահման կը նշանակէ:

«Չատ»ը ֆիզիքական անջատում է, իսկ «որոշ»ը արդէն զատուածներուն մէջէն մտքով զանազանութիւն է: Գնդիկներու խումբի մը մէջէն գնդիկ մը «կ'որոշեն» զայն անջատելով արդէն գոյութիւն ունեցող տարբեր գնդիկներէն: Անոնցմէ հատ մը միտքով «կ'որոշեմ», ապա ֆիզիքապէս զայն կ'ընտրեմ զատելով: «Որոշում»ը մտքի ընտրութիւն է, «զատել»ը՝ ֆիզիքական է: Ինչ որ «որոշ» է, «ուրիշ» կը դառնայ:

«Որոշել»ը զանազան թեկնածուներու մէջէն հատ մը ընտրելու պէս է: «Որոշեցէ՛ք ինձ զԲառնաբաս եւ զՊօղոս ի գործ» միւս աշակերտներուն մէջէն: «Որոշեաց զիս յորովայնէ մօր իմոյ», մօրս արգանդէն ֆիզիքապէս չանջատուած ընտրեց զիս:

Գրաբարի մէջ «որոշ» բառը սանդուղի ոտքի կամ աստիճանի նշանակութիւն ալ ունեցած է, քանի որ սանդուղը կը ստիպէ բարձրացող կամ իջնող անձը իր կոխելիք տեղը «որոշելու», զատ զատ կոխելու, եթէ չ'ուզեր վար գլորիլ:

ՈՒՐՈՅՆ

Կը թուի թէ կազմուած է «իւր» եւ «ոյն» մասնիկով: Եթէ այս ստուգաբանութիւնը ընդունինք, «ուրոյն» նշանակելու է «անձնական, սեփական»:

«Ուրոյն»ը անձի կը վերաբերի, անձի մը կամ բանի մը յատուկ ըլլալն է, անոր յատկանիչն ըլլալն է, իբր սեփականութիւն նկատուիլն է: «Ուրոյն»ը գոյատեսակի զանազանութիւն է:

«Ուրոյն»ը անձի մը կամ բանի մը բնութեան մաս կը կազմէ, անոր յատկանիչը կը դառնայ: «Ուրոյն է այրեմն հրոյն»=Այրելը կրակին յատուկ է: Այսպէս ծնունդ առած է «ուրոյն ուրոյն» ասոյթը, որ կը նշանակէ զատ զատ, որոշ որոշ:

ՅԱՏՈՒԿ

Կազմուած է «յատ» (հատ)–կտրել բառէն, «ուկ» մասնիկով:

Երկու միտք ներփակուած է «յատուկ» բառին մէջ. բաժանուիլ ուրիշներէն եւ սեփականութիւն դառնալ: «Յատուկ»ը ուրիշէն անջատուելով իւրացուելու անցքն է:

«Յատուկ»ը իր տեսակին մէջ մէկ հատիկութիւն կը ստեղծէ: «Մարդոյ ծիծաղականն իսկապէս յատուկ ասի», այսինքն՝ ծիծաղը մարդուն յատուկ է: «Աղամ միայն յատուկ էր» այսինքն՝ արարածներուն մէջ իր ցեղատեսակը չունէր: Յատուկին պարագային, նոյն տեսակէն երկրորդ մը չկայ: Այս միտքէն կազմուած են «իւրայատուկ, ինքնայատուկ, յատկութիւն, յատկանիչ» կամ յատկացում բառերը, որմէ նաեւ «յատուկ անուն» ասոյթը:

«Ի կնոջէ ծնանիլն՝ մարդոյ է, իսկ ի կուսէ՝ Աստուծոյ յատուկ է» (միայն Աստուծոյ յատուկ է կոյսէ մը ծնիլ):

ՄԱՄՆԱԻՈՐ

Արմատն է «մասն», որ կը նշանակէ բաժին, առանձին կտոր, անջատ մաս:

«Մասն» բառը զենդական կամ սումբրական ծագում ունի եւ «կիսել, կտրել, բաժնել» կը նշանակէ:

«Մաս»ը, «հատ» բառին պէս, կտրելով ստացուած բաժին է, կտրուած է ամբողջութեան մը մէջէն, սակայն, տարբերելով «յատուկ»էն, կը շարունակէ ներկայանալ իբր անոր մէկ բաժինը:

«Մաս»ը ամբողջութեան մը մասնիկն է: Այդ ամբողջութենէն զատ է, բայց իրարու կը պատկանին:

«Մաս»ը միութեան ազդակ է, քանի ինքզինք կը կապէ անոր, որուն մասն է: «Երկրամաս» բառով կը հասկնանք այն ընդհանուր երկիրը, որուն ան մէկ մասն է, որուն կը պատկանի: «Անմասն մնալ» կը նշանակէ անհաղորդ, օտար մնալ:

«Մաս»ը ամբողջի մը պատկանած հատուած մըն է, որ կրնայ թէ՛ անջատուիլ ընդհանուր զանգուածէն, թէ՛ հութեամբ միացած մնալ ընդհանուր զանգուածին, որուն պատկանած է:

Հայ եկեղեցիներուն մէջ բաժնուած «մաս»ը նոյն իմաստը կը կրէ: Այդ օրհնեալ հացը խորհրդանիշն է պատարագի հաղորդութեան մասնակցութեան: «Մաս»ը առնողը կը միանայ թէ՛ հաղորդութեան, թէ՛ հաղորդուողներուն:

Նոյն ձևով յառաջացած է «մասունք» բառին նշանակութիւնը, որ սուրբի մը մարմինին պատկանած եւ անկէ անջատուած մասնիկ մըն է, զոր մեծարելով կը յարգենք բուն մարմինը, որուն մէկ մասն է «մասունք»ը:

«Մասնակցիլ» նորակազմ բառ է, որ մաս դառնալու, հաղորդ մնալու գաղափարին հետեւած է եւ ո՛չ թէ բաժանումի միտքին: Նմանապէս «մասնաւորիլ» կը նշանակէ ո՛չ թէ մաս-մաս ըլլալ, այլ մասնակցիլ իբր մաս, հաղորդ ըլլալ: Յետագային՝ հաղորդ ըլլալու միտքը պիտի տկարանայ եւ «մասնաւորիլ» բառին մէջ բաժանումի իմաստը պիտի զօրանայ:

ԱՆՁԱՏ

Ծագումը ոմանք պարսկական «անժիտան» բառին կը վերագրեն, որ կը նշանակէ «դուրս քաշել»: Իսկ ուրիշներ բառին ծագումը կը կապեն հայկական «գատ» բառին: «Անջատել»=ընդ-գատել: Վերջապէս ուրիշներ «անջատ» բառը կը նկատեն բարդբառ եւ զայն կը կազմեն «ան-ջատ» (ոչ կից):

«Անջատ»ը կենդանի մաս մըն է, կը բաժնուի ու կ'անջատուի կենդանի մասէ մը ու երկուքը կը մնան իրարմէ տարբեր. երեխան կաթէն «անջատել»: «Անջատումն հոգւոյ ի մարմնոյ»: «Անջատաք մեք ի նոցանէ»:

ԲԱԺԱՆ, ԲԱԺԻՆ, ԲԱԺԱՆԵԼ

Արմատն է պահլաւական «բաժ» բառը, որ կը նշանակէ քանակէ մը վերցուած եւ ուրիշին տրուած մաս մը:

Առարկան որ կը տրուի «բաժ»ի ձեւի տակ, կը տրուի վերցուելով իր մալը քանակէն: «Բաժ» տալը՝ առնողին հետ անուղղակի հա-

որորակցելու յարաբերիլ է: Այս պատճառով, «բաժակից» կամ «բաժորդ» բառերը նշանակած են «մասնակից, հաղորդ»: Իսկ «անբաժ» բառը ընդհակառակն կը նշանակէ անմաս:

Երբ «բաժ» առնողը պետութիւնն է, «բաժ» կը նշանակէ «հարկ, տուրք», անհատին շահաբաժինէն վերցուած մաքս: Պետական գանձիչը կոչուած է «բաժապան» կամ «բաժապետ», այսինքն արքունիքին անունով մաքս գանձող անձ:

«Բաժ» արմատը երկու բառի ծագում տուած է. մին՝ «բաժան», միւր՝ «բաժին»:

«Բաժան» ձեւը կը նշանակէ անջատ մասերու վերածուած: «Բաժան»ը պառակտումի իմաստ ունի, որմէ «բաժանասէր» կամ «բաժանարար» բառերը, որոնք միութենասէրին ու հաշտարարին ներհակ նշանակութիւն ունին: «Բաժան բաժան» երկու անգամ կրկնուած Ռճը պառակտումը կը շեշտէ:

«Բաժին» կը նշանակէ այն անջատուած եւ ուրիշին տրուած մասը, որ այսպէս ուրիշին «բաժին»ը կը դառնայ: «Բաժին»ը ժառանգութեան յատուկ նշանակութիւն ունի, ան կը նշանակէ ժառանգորդին ինկած մասը, բաժինը: «Բաժին քո եւ ժառանգութիւն»: Առարկայէ մը իր «բաժին»ը հանող անձը «բաժանորդ» կոչուած է: «Բաժանորդ»ը արդիւնքի մը կցորդ է, մասնակից է, իր բաժինին իրաւունք ունի:

«Բաժ»ը տուրքի իր իմաստէն զատ, որ ֆիզիքական է, նշանակած է նաեւ կեանքի բաժին, ճակատագիր, կեանքին բերած բախտը մարդուն կեանքին մէջ, կեանքին տուրքը՝ աստուածներուն կողմէ մարդուն տրուած:

ՋՈԿ, ՋՈԿԵԼ

Արեւելախաչերէնի յատուկ այս բառին արմատը արաբերէն «ժաու» բառը նկատուած է, որ կը նշանակէ «մարդոց խումբ»: «Ջոկ»ը հայերէնի իմաստով «խումբ, տոհմ, ցեղ» նշանակութիւն ունեցած է: «Ջուարթնոց ջոկք», հրեշտակներու խումբեր, տշխար մորրի ի ջոկէ տեառն իւրոյ», որմէ նաեւ «ջոկատ» բառը, փոքր խումբի իմաստով: «Ջոկ»ը մեծ մասի մը փոքր մասն է:

«Ջոկ»ը տեսակներ կը ստեղծէ: «Այլ ջոկ է ձկանց որ ի ջուրսն շրջին»:

Ինչ որ չի կրնար մասերու բաժնուիլ, կոչուած է «անջոկական»: Իսկ ընդհակառակն, «ջոկադիր» կոչուած է ան որ ի մի կը համադրէ:

Նոյն իմաստէն ծնած է «ջոկել» բայը, որ կը նշանակէ անջատող խումբին եւ մայր խումբին միջեւ անջատում բերել:

«Ջոկեր» սկզբնական շրջանին նշանակած է առանձին անջատ դառնալ, առանձին ջոկ կազմել: Յետագային նշանակեց զանազանել, նաեւ մտածումի աշխարհէն ներս: Իսկ «Ջոկանալ» կը նշանակէ ջոկերու բաժնուել, անջատ խումբերը բազմացնելով՝ հոծ դառնալ:

ՏԱՐԲԵՐ

Բարդբառ է, որ կազմուած է «բերեր» բայէն եւ «տար» արմատէն:

«Տար»ը պահլաւական բառ է: Կապ չունի «տանիլ» բային հետ:

«Տար»ը գրաբարի մէջ զանազան իմաստներով կը գործածուի:

«Տար» կը նշանակէ «հեռու, հեռաւոր», որմէ կազմուած է «տարաշխարհ»=հեռաւոր աշխարհ: «Տարաձիգ»=հեռուն տարածուող կամ տանող:

«Տար» կը նշանակէ «ժամանակէ դուրս, դատ», որմէ ծնունդ առած են կարգ մը բառեր, ինչպէս «տարաժամ» (ժամէ դուրս) բառը: «եկիր տարաժամ կորուսանել զմեզ», ինչպէս նաեւ «տարապարտուց» (առանց պարտքի կամ իրաւունքի): «Դատեցին զիս ի տարապարտուց»:

«Տար» նշանակեց նաեւ սովորական չափէն դուրս. «տարահասակ (անչափահաս), տարաձեւ, տարափոխիկ, տարաշնորհ»: Այս իմաստով կազմուած է «տարբեր» բառը, որ կը նշանակէ սովորականէն դուրս:

Նոյն «տար» արմատով եւ իր զանազան իմաստներով հայերէն լեզուն նորագոյն բառեր ալ կազմեց, ինչպէս՝ «տարակարծիք, տարաբախտ, տարբաղադրել, տարաձայնութիւն, տարակոյս, տարամերժ»:

Ե) ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԵՒ ԻՐ ՍՏՈՐԱԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Մարդը իր լինելութիւնը ժամանակին մէջ զետեղած է: Ժամանակը մարդկային գիւտ է, ժամանակը Աստուած չստեղծեց, մարդն է որ ժամանակը սահմանեց, զայն բաժնելով օրերու, ժամերու, շաբաթներու, ամիսներու, տարիներու: Ժամանակը մարդուն գիւտն է: Անբան կենդանիները մինչեւ օրս ժամանակի հաշուումը չունին:

Կեանքը ժամանակով համընդհանուր սովորութիւնը ընդհանուր երեւոյթ է մարդկութեան մօտ, նոյնիսկ եթէ բոլոր դարերուն մէջ եւ բոլոր ազգերուն մօտ համբանքը նոյնը չէ եղած: Մարդը, դարերու հոլովութիւն հետ զարգանալով, իր կեանքին անցնող-սահող հանգրուանները (մանկութիւն, երիտասարդութիւն, չափահասութիւն, ծերութիւն) բաժնեց տարիներու, ամիսներու, շաբաթներու, օրերու, ժամերու, վայրկեաններու, զանոնք թուարկելու համար եւ զանոնք թուարկելով՝ անոնց տիրելու համար:

Նախամարդուն համար բնագրային անհրաժեշտութիւն եղած է իր կեանքին երկարութիւնը թուականներով արձանագրել: Թուարկումին իբր հիմ կամ մեկնակէտ ծառայած է նախ բնութիւնը եւ բնութեան մէջ արեւուն, լուսինին, աստղերուն, տարուան չորս եղանակներուն յաջորդական հոյովոյթը:

Այն բառերը, որոնք ժամանակի մասին ընդհանու՛ր ըմբռնումն ունին, ինչպէս «դար, ժամանակ», կը թուի թէ աւելի հին եղած են քան ժամանակը մասնահատող «վայրկեան, րոպէ» բառերը, որոնք աւելի նոր մտածողութեան արդիւնք են, ինչպէս պիտի տեսնենք:

ԴԱՐ

«Դար» բառը հայերէնի մէջ քանի մը իմաստ ունի.

«դար»=գառիթափ, բարձրաւանդակ:

«դար»=գոյգ թիւ, կոճատի հակառակ:

Բայց ժամանակի իմաստ ունեցող «դար» բառին ծագումը սեմական «դար»ն է, որ կը նշանակէ «չրջան»: Նոյն արմատէն են ասորական «դար» (չրջանակ), արաբական «դաւր» (չրջան, կարգ) եւ եբրայական «դօր» (ցեղ, ազգ, սերունդ) բառերը:

Հայերէն «դար» բառը իր նշանակութեան մէջ այս ծագումնային զանազան իմաստներուն արձագանգը կը կրէ: «Դար»ը, հարիւր տարի նշանակելէ առաջ, նախապէս սերունդի մը, ազգի մը, պատմութեան մը բոլորած ընդհանուր շրջանը նշանակած է: Այսպէս, կը խօսինք Միջին դարի, Նոր դարի կամ նոյնիսկ Ոսկեդարին մասին, առանց զանոնք մանրամասնելու:

Փողովուրդներու մօտ, յաջորդ հանգրուանին, «դար»ը նաեւ նշանակեց հազար տարի, եւ վերջապէս անշարժացաւ 100 տարիներու իմաստին շուրջ, որմէ «դարագլուխ, դարադարձ, դարավերջ» բառերը: «Առ մեօք հարիւր ամն կոչի դար մի»:

ՏԱՐԻ-ԱՄ

Համաձայն ենք ֆրանսացի բանասէր Meilletի տեսակէտին, ըստ որուն հին հնդեւրոպացիները մէկ տարին եւ մէկէ աւելի տարիները նշանակելու համար երկու տարբեր բառ նշանակած են, որուն կը ձայնակցի Հրաչեա Աճառեան², հաստատելով թէ «տարին» հայոց մօտ մէկ տարիի նշանակութիւն ունի, մինչ «ամ»ը բազմաթիւ տարիներ կը նշանակէ: Ըստ Աճառեանի, Սրբ. Գիրքի մէջ «տարի» բառը գործածուած է 66 անգամ, որմէ 63ը եզակի իմաստով, իսկ «ամ»ը գործածուած է 581 անգամ, որմէ 383ը յոգնակի իմաստով³:

Տարիի եւ ամի միջեւ հաշուային այս տարբերութեան գոյութիւնը հայոց մօտ ի զօրու մնացած է մինչեւ Դ. դար, որմէ ետք

Ոսկեդարուն՝ «ամ» եւ «տարի» իրարու հոմանիշ դարձած են, մեկնելով այն իրողութիւնէն, թէ «տարիք» եւ «ամ» բառերը, նոյնիսկ եթէ տարբեր բառեր են, սակայն բնութեան նոյն տեսողութեան վրայ հիմնուած են:

Երբ «տարին» տոմարական իմաստով նկատի առնուի՝ «տարի»-ին սկիզբը «տարեմուտ, տարեգլուխ» պիտի կոչուի: Երբ «ամ»ը կեանքի իմաստով նկատի առնուի՝ նոր տարին «ամանոր» պիտի կոչուի, նոր կեանքին նշանակութեամբ:

Երբ «ամ»ի եւ «տարի»ի իմաստները նոյնացան, «տարի» բառը իր յոգնակի ձեւին մէջ (տարիք) «ամ»ի տեղը գրաւեց: Այսօր ալ կ'ըսենք.- Տարիքդ քանի՞ է:

SԱՐԻ

Բառին ծագումը չէ լուսաբանուած: Չայն կը վերագրեն զենդական կամ հին հնդեւրոպական լեզուներուն:

«Տարին» մէկ տարի նշանակած է. տոմարական իմաստով հաշուած՝ 365 օր է: «Տարի»էն կազմուած «տարեկան» կամ «տարեւոր» բառերը կը նշանակեն մէկ տարուայ, միամեայ, տարին մէկ անգամ պատահող. «Մարիամ յորժամ եղեւ տարեկան (երբ մէկ տարեկան եղաւ), արար Յովակիմ ընդունելութիւն մեծ»: «Ոչխար արու տարեւոր (մէկ տարեկան)»: «Երթալին յերուսաղէմ ըստ ամենայն տարեկանի (ամէն տարի)»: «Ի գլուխ տարեկանի» կը նշանակէ տարեգլուխ:

ԱՄ

«Ամ» տարի կը նշանակէ, բայց տարիքի իմաստով. «Ամաց երկոտասանից» (12 տարեկան): «Եկաց (ապրեցաւ) Ադամ ամս 930»: «Մերութիւն պատուական ոչ թուով ամացն չափիցի» (յարգելի ծերութիւնը տարիներու թիւով չի գնահատուիր): Իսկ «զառամ» կոչուած է տարիքով յառաջացած անձը:

«Ամ» թէեւ արաբերէնի հետ նմանութիւն ունի, բայց բնիկ հայ բառ է, հին հնդեւրոպական լեզուներէն: Անոր արմատը եղած է սանսկրիտ «ամա» (տարի, եղանակ, ժամանակ) եւ կամ զենդական «համա» բառը, որ կը նշանակէ «ամառ»: Զենդական աշխարհին մէջ, չորս եղանակներուն յաջորդութեան մէջ, ամառը եւ անոր տաք արեւը նկատի առնուած են որպէս դարձակէտ: Ուստի «ամառ»ը ո՛չ միայն ամառ էր, այլ նաեւ տարի կամ տարիք: Ներկայիս սովորութիւն է գարուններով չափել մարդու կեանքը, մինչդեռ անցեալին՝ «ամառ»ներով:

ԱՄԻՍ

«Ամիս»ին արմատն է սանսկրիտ «մաս»ը, որ կը նշանակէ «լուսին, ամիս», եւ կամ զենդական «մա, ման» բառերը: «Մահիկ» բառը յառաջ եկած է պահլաերէնի «մահ» արմատէն, որ լուսին կը նշանակէ:

Սկզբնական շրջանին՝ ամիսները լուսնային ըլլալով, բոլոր հնդեւրոպական նախալեզուներուն մէջ լուսին եւ ամիս հոմանիշ բառեր եղած են եւ նոյն արմատն ունեցած են:

Հնդեւրոպական լեզուին մէջ պարզ արմատն է «մէ», որ կը նշանակէ «չափել», քանի որ հողամշակ նախամարդուն համար՝ լուսինի երեւումը ամիսները թուարկելու ծառայած է: Ժամանակ մը ետք, ամիսը շարունակեց միայն ամիս նշանակել, իսկ լուսինին համար նոր բառ ստեղծուեցաւ:

Յաջորդական աճումով «մէ» բառէն կազմուեցաւ «մէս» բառը, իսկ անոր հայերէնի հնագոյն ձեւն եղաւ «միս», որուն միացուած «ա» նախամասնիկը բոլոր միւս հնդեւրոպական լեզուներուն մէջ միակ օրինակը կը հանդիսանայ:

ՇԱՐԱԹ

«Շարաթ»ը երկու իմաստ ունի. նախ շարթուան եօթներորդ օրը, ապա՝ նոյն եօթը օրերը միատեղ, իբր մէկ եօթնեակ:

«Շարաթ» բառը եբրայական է, որուն ծագումով սեմական է եւ կը նշանակէ «հանգիստ, դադար առնել», որմէ հայերէն «շարաթանայ» (հանգչիլ) հին բայը:

Ծանօթ է, թէ հայերէնի, լուսարէնի, պարսկերէնի, արաբերէնի եւ կարգ մը ուրիշ լեզուներու շարթուան օրերուն անունները թրւականական են, մինչդեռ ուրիշ լեզուներ, օրինակ լատիներէնն ու եւրոպական լեզուները, զանոնք կոչած են երկնային մարմիններուն անունով:

ՕՐ, ԱԻՐ

Բազմատեսակ բացատրութիւններ յատկացուած են «օր» բառին ծագումին շուրջ: Անոր հաւանական բացատրութիւնը կարող ենք գտնել հայ նախալեզուներուն պատկանող «ամոր» բառին տակ, որ նախապէս «ամուր» եղած է, ապա «աւմր» դարձած է, հուսկ «աւր» եղած է, որուն ներկայ հնչումն է «օր»: Բառին լուսարէն հոմանիշը գրեթէ նոյն լեղաշրջումէն անցած է:

«Օր» բառը բազմերանգ իմաստներ ունի:

Ան կը նշանակէ նախ լման օր մը, 24 ժամ, ցերեկով եւ գիշերով: Ապա կը նշանակէ միայն ցերեկ օրը, արեւածագէն մինչեւ մայ-

րամուտ, օրուան լուսաւոր մասը: Այս երկրորդ նշանակութիւնը առնուած է եբրայական «աւր» բառին ազդեցութենէն, որ կը նշանակէ «լոյս»:

Յերեկի նշանակութեամբ կազմուած են «օրապահակ» (ցերեկի պահակ) եւ «օրազնաց» (մէկ օրուայ ցերեկային ճամբայ) բառերը: Հուակ «օր» նշանակած է կեանքի տեւողութիւն, ընդհանուր իմաստով, որմէ «օրհաս» բառը՝ կեանքին վերջի նշանակութեամբ:

«Աւուրք իմ որպէս հովանի անցին» (օրերս (կեանքս) շուքի պէս անցան):

ԺԱՄ-ԺԱՄԱՆԱԿ

«Ժամանակ» բառը պահլաւական արմատէն է: Գոյութիւն ունի նաեւ սեմական լեզուներուն մէջ:

«Ժամանակ» բառը սեղմ իմաստով կը նշանակէ ատեն, գործի մը շրջանը: Իսկ լայն իմաստով կը նշանակէ կեանքի շրջան, տարիներ: «Ժամանակ»ը ունի իր անցեալը, ներկան, ապագան, բայերը բաժնելով տարբեր ժամանակներու: Պատմութիւնն ալ կը բաժնուի ժամանակներու, որմէ «ժամանակագրութիւն» բառը:

Ժամանակի միտքը մարդու յղացումն է: Ժամանակը կը հակադրուի յաւիտենականին. «ժամանակն յետ երկնի եղեւ» (ժամանակը երկինքէն ետք գոյացաւ): «Ինչ որ վարի ժամանակօք, կալ մնալ ոչ կարէ» (ինչ որ ժամանակին մէջ կը կատարուի, մնայուն չէ): «Անժամանակ Աստուած եւ հաստիչ ժամանակաց», Աստուած անժամանակ է եւ ժամանակին տէրը:

«Ժամ» բառը յառաջ եկած է «ժամանակ» բառէն: «Ժամ» կը նշանակէ օրուան 24 ժամերէն մէկը: Օրը բաժնուած է 24 ժամերու:

Նոյն սկզբունքին վրայ, Եկեղեցին աղօթքներ որոշած է իր հաւատացեալներուն, անոնցմէ խնդրելով որ եկեղեցի երթան օրուան որոշ ժամերուն աղօթելու: Ապա աղօթքը նոյնացած է աղօթքի ժամին հետ եւ «ժամ» նշանակած է նաեւ աղօթք, որմէ «Երեկոյեան ժամ» եւ «ժամասացութիւն» բառը, այսինքն՝ ըստ ժամերուն ըսուելիք աղօթք: Այս որոշուած ժամերուն եկեղեցի երթալու սովորութենէն, «ժամ» նշանակած է նաեւ եկեղեցի, որմէ «ժամ երթալ» ասոյթը:

Սակայն «ժամ»ը առած է նաեւ 24 ժամերէն դուրս «ժամանակ»ի ընդհանուր իմաստ, որմէ ծագած է: «Ժամ»ը կը նշանակէ նաեւ բանի մը պատահման պահը, շրջանը: «Զպտուղ իւր ի ժամու տացէ» (պտուղը իր ժամանակին պիտի տայ): «Յորժամ ժամ լինիցի, կոչեցից զքեզ» (երբ ժամանակը ըլլայ, քեզ պիտի կանչեմ):

«Ժամանակ» արմատն է նաև «ժաման» բառը, որ պատահումի հասուն պահն է: «Ժաման»-ն կազմուած է «ժամանել» բայը, որ պատահելի կամ հասնելի կը նշանակէ:

ՎԱՅՐԿԵԱՆ

Բառը ծագում առած է «վայր» արմատն, որ իր հերթին կրնայ յառաջ եկած ըլլալ զենդական «վարա» բառէն:

«Վայր»ը մեր լեզուին մէջ բազմաթիւ նշանակութիւններ ունեցած է:

«Վայր»ը չընակուած, չմշակուած տեղն է: Այս իմաստն յառաջ եկած են «վայրագ», «վայրի կամ վայրենի» բառերը, որոնք կը բնորոշեն «անբնակ տեղի բնակիչ»ը, վայրենիները:

«Վայր»ը կը նշանակէ որեւէ տեղ. «լեռնավայր, բացավայր, դիւրավայր (դիւրաբնակ), դժուարավայր (դժուարաբնակ), միջավայր»:

«Վայր»ը կը նշանակէ վար, ցած, տակ, որմէ «գլխիվայր, գառիվայր»:

«Վայր»ը կ'առնէ նաև ժամանակի իմաստ եւ կը նշանակէ կարճ ժամանակ մը: «Վայր»ը տեղի գաղափարէն կ'անցնի ժամանակի գաղափարին: «Վայրիկ մի» կը նշանակէ ո՛չ թէ փոքր վայր մը, այլ հոն սահող քիչ ժամանակը:

«Վայրիկ մի դադար» ըսելով կը հասկնանք ո՛չ միայն դադարին տեղը, այլ նաև դադարին յատկացուած ժամանակը: Ժամանակի իմաստն ծագած է նաև «վայրկեան» բառը, որ ժամուան 60րդ մասն է: «Զմի մի ի վաթսուն ժամուցն ի վաթսուն վայրկենի հատանին» (ժամը վաթսուն վայրկեանի կը բաժնուի):

ԲՈՊԷ

Արմատն է յունական ροπη (պահ), որ «ծուիլ» կը նշանակէ եւ միանգամայն բանի մը հակելը, ինչպիսի մօտիկ ըլլալը, ինչպէս նաև կշիռքին սլաքին թեքուելու պահը կը նշանակէ: «Րոպէ»ն ինչպիսի սկսող առարկային ակնթարթային պահն է, ակնթարթէն պահանջուած մանրորդ ժամանակն է:

«Րոպէ»ն արեւելահայերէնի մէջ «վայրկեան»ի նշանակութեամբ սխալ գործածուած է: «Վայրկեան»ը ժամը վաթսուն մասերու կը բաժնէ, ինչպէս տեսանք, իսկ «րոպէ»ն աւելի մանր ժամանակ կը նշանակէ:

«Րոպէ» հայերէնի մէջ նաև «տիեզերք»ի իմաստ ունի, ինչ որ հաւանաբար տարբեր արմատէ եկած է:

ԱՏԵՆ

Բառը գոյութիւն ունի արեւմտահայերէնի մէջ: Ան յառաջ եկած է «ատեան» բառի սեռական հոլովէն. *ատեան* = *ատենի*:

«Ատեան» կազմուած է «ատ» արմատէն (որ հին հնդեւրոպական «ըստ» արմատէն գալով կը նշանակէ «նստիլ») եւ «եան» մասնիկէն:

«Ատեան»ը զանազան իմաստներ ունի. կը նշանակէ նստելու վայր, ժողովավայր, ժողովի նիստ: Ուստի «ատեան»ը ըստ ինքեան տեղի նշանակութիւն ունի, սակայն բառը, «վայրկեան» բառին պէս, տեղի գաղափարէն անցած է ատեանին յատկացուած ժամանակին, պահին կամ ատենին իմաստին:

Գրաբարի մէջ կ'ըսենք. «ատեան հողմոյ», որ կը նշանակէ հով փչելու ժամանակ: Սրբ. Սարգիս կոչուած է «ատենահաս», այսինքն ատենին հասնող, արագահաս: «Ատեան»ը «ատեն» դառնալէ ետք, կազմած է նաեւ «ատենօք, ատեն ատեն» ձեւերը:

Ձ) ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Մարդը իր բանականութիւնը զարգացուցած է, գայն հասուն փորձառութենէ անցընելէ ետք: Նախամարդը, ներկայ գիտութիւններուն նուաճումին գաղաթին տակաւին չհասած, կատարած է նոյնքան կարեւոր նուաճում մը. ան զարգացուցած ու կատարելագործած է իր մարդկային ճանաչողական կարողութիւններուն մեքենան, գայն սկսած է գործարկել անմիջապէս շրջապատի իրերուն հանդէպ:

Նախամարդը շրջապատող անձանօթ աշխարհը իր զանազան էակներով ու երեւոյթներով բառամթերքի վերածելու աշխատանքը մարդու մտային զօրութեան առաջին թիրախն եղած է: Ճանչնալ իրերը, զանազանել զանոնք իրարմէ, բառերով անուանել ու բայերով արարք մը բացատրել ահա առաջին աշխատանքը Նախամարդուն:

Մարդուն հուժեան եւ մարդակերտումին մաս կազմած է նաեւ լեզուն, զոր մարդը մշակած է միւս կենդանիներէն դերագոյն աստիճանով աւելի: Լեզուն կերտումը առաջին փորձաքարը եղած է մարդուն խելքին գործածութեան: Լեզուն զարգացումը խելքին զարգացումին հետեւած է:

Այս կարգ մը բառերը, զորս ուսումնասիրեցինք, իրենց իմաստի նուրբ տարբերութիւններով, անշուշտ Մարդէն խելքի ուշիմութիւն պահանջած են զանոնք ընտրողելու եւ իմաստի տարբերութիւններով օժտելու ատեն:

Շնորհիւ այս որոնումի աշխատանքին, գիտցանք թէ «աին» կը նշանակէ մէջը փուճ, «պարապ»ը՝ արձակուրդ, «դատարկ»ը՝ ինչ որ դրական արդիւնք չունի, «ունայն»ը՝ պակտող բանին թողած պարա-

պը, ճանիր»ը՝ կարճ տեւողութիւն, (ուստի արժէքով ալ ճղճիմ), «Թափուր»ը՝ պարպուած բանին թողած բացը, «սուտ»ը՝ ինչ որ արտայայտուածին չի համապատասխաներ, «խարբբարն»՝ ծուղակի ձգող արարք, «կեղծ»ը՝ աչքի խարկանք կամ սուտ կերպարանք, «խարդախ»ը՝ ծպտուելով խաբող, «շողոքորթ»ը՝ որուն գործօն անգամը լեզուն է, «նենգ»ը՝ խաբելու գործածուած հնարք, «մոլար»ը՝ ճամբէ շեղեցնող ուժ, «խալը»՝ ոտքի սալթաքում, «ստոյգ»ը՝ բանի մը ինքնութիւնը, «հիշդ»ը՝ քննուելով որոշուած, «ճշմարիտ»ը՝ աչքին անսխալ վկայութիւնը, «իրաւ»ը՝ իրաւացի ըլլալը, «զատ»ը՝ հատ հատ կտրտուած, «տրոշ»ը՝ մտքին կատարած ընտրութիւնն է, «տրոջն»ը՝ տեսակի զանազանութիւնն է, «յատուկ»ը՝ ուրիշէն անջատուելի եւ իւրացնելի է, «մանաւոր»ը՝ ամբողջի մը պատկանած հատուածն է, «անջատ»ը՝ կենդանի մասերու բաժանումն է, «բաժան»ը՝ պառակտումն է, «ջոկ»ը՝ տեսակներ ստեղծողն է, «տարբեր»ը՝ սովորականէն տարբերն է:

Մեր աշխատանքը կայացաւ Նախամարդուն գործածած խելքը հակառակ ուղղութեամբ բանեցնելուն մէջ, թօթափելով դարերուն բերած իմաստի մաշումը եւ իմաստները բիւրեղացնելով իրենց ծագումնային գործածութեան մէջ:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Տես՝ Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԳ., 1993, էջ 11-26, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԴ., 1994, էջ 197-217, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԵ., 1995, էջ 13-47, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԶ., 1996, էջ 289-334, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԷ., 1997, էջ 331-371, Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, ԺԸ., 1998, էջ 153-194:

² Հ. Աճառեան, Հայերէնի արմատական բառարան, հատոր Դ., Երեւան, 1979, «Տարի», էջ 385:

³ Նոյն, էջ 386:

THE OTHER SIDE OF THE WORDS (VII)
(Summary)

ANTRANIK GRANIAN

This is the seventh article of the author in a series, which deals with the evolution of the meanings of various sets of Armenian words. In separate parts, the author has highlighted word groupings pertaining to emptiness, deception (deceit), accuracy, separation, and time. The words discussed in this part are:

1. Sin- void
2. Parap- idle
3. Datark- empty
4. Unayn- vain
5. Nanir- futile
6. Tap'ur- vacant
7. Sut- untrue
8. Khabebay - deceitful
9. Keghtz- counterfeit
10. Khardakh- that forges
11. Shoghokort'- flatterer
12. Neng- cunning
13. Molar- enormous
14. Skhal- wrong
15. Stuyg- certain
16. Tjishd- correct
17. Tjeshmarit- veridical
18. Irav- just
19. Zat- apart
20. Vurosh, vorish, urish- other
21. Uruyn- distinct
22. Hatuk- proper
23. Masnavor- particular
24. Andjat- separate
25. Bajan, bajin, bajanel- divide
26. Djok, djokel- distinct
27. Tarber- different
28. Dar- century
29. Tari- year
30. Am- year
31. Amis- month
32. Shabat'- week
33. Or, awr- day
34. Jam, jamanak- hour, time
35. Vairkian- minute
36. Rope- twinkling
37. Aten- at the time